

Eusebio Erkiaga,
Bankuko euskal kazetaria¹

Jose Larrañaga Zubizarreta

euskarazko **kazetaritzaren** I. kongresua

¹ *Boletín Informativo de la Revista Financiera del Banco de Vizcaya*, Idahoko euskal diasporaren Boletina (1964-1970).

1. SARRERA

Badira euskal kazetaritzaren zabalgunean halako toki ezezagunak denboran atzera urrutiegi joan gabe. Horietako bati argi egiteko asmoarekin idatzi ditugu ondorengo orrialdeak, Francoren zentsura giroan murgilduz. Hirurogeita hamaseiko hamarkadan zehar egingo dugu bidea.

Jakin badakigu 36ko gerrak lan asko eta ekinaldi ugari jarraipenik gabe utzi zituela. Kazetaritzan ere bai. 1937ko urtarriletik ekainera artean *Eguna* egunkariarekin gertatutakoa adibide. Baina bizirik iraun zutenen arteko batzuk lanean aritu ziren kazetari gerraostean ere, oso bestelako lanak egiten. Lekeitioko Eusebio Erkiaga idazlearen kasua dugu honakoa.

Lehendabiziko euskarazko egunkarian, Manu Ziarsoloren zuzendaritzapean eta Zubikarai eta Arizmendiarreta erredaktore kideekin ibilitakoa, 27 urte geroago kazetari lanean ikusiko dugu berriro Eusebio Erkiaga toki eta informazio mota ezberdinean: Banco de Vizcayako *Boletín Informativo de la Revista Financieraren* arduradun 1964tik 1970era bitartean. Kontuan hartzekoa banketxeke Kontabilitate Sailean ziharduela -karreraz Perito Komertziala- Bilbon bizi zen lekeitiarra.

Kazetaritza ekonomikoaren nortasuna du Boletinak, Ruiz de Gaunak definitzen duen bezala². Hortik begiratuta, badu interesik, Banco de

² Ruiz de Gauna, Adolfo (1991) Catálogo de publicaciones periódicas vascas de los siglos XIX y XX. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritza-Gobierno Vasco. Ruiz de Gaunak 27 ale aipatzen ditu baina 28 dira, Erkiaga berak esaten duen modura Euskaltzaindiko Bibliotekara emaniko Boletinaren sorta osoa-ri itsatsitako orrian. Eskutitzean aipatu bezala, Labayru Ikastegira bidali zuen bigarren bilduma osoa. Arantzazuko liburutegian hiru ale solte daude 1965 eta 66koak. Ortiz de Gaunari jarraituz, Madrilgo Hemeroteca Nazionalean eta Biblioteca Nazionalean daude beste zenbait ale eta Bizkaiko Diputazioak gordetzen du bilduma. Renoko Euskal Ikasketa Zentruko liburutegian ere, baina liburuzain izanak Marc Ugaldek aitortu zidan orain urte bi, etzutela bildumarik.

Vizcayak sei urtean zehar euskarazko Boletina atera zuela jakiteak, 1964tik 1970era bitartean.

Eskarmentuko kazetaria dugu Eusebio Erkiaga. Gerra aurretik *Euzkadi* egunkarian edota *Bizkaitarra* aldizkarian eta, lehen aipatuta bezala, *Egunan* aritu zelako besteak beste. Joseba Agirreazkuenagak dio Zubikarai eta Erkiagaren artean, elkarrekin egindako lana handia izan zela *Eguna* egunkarian egin zutena, hogeitahogeita bost urte bitarteko gazteak izanik gaueko orduak ailegatzen omen zitzaizkien gerrako gudariarentzat informazio iturrien euskarara itzulpenak egiten³. Ea berrogeita hamar urte zituela, antzeko lana egingo du Vizcayako Bankuaren Boletina idazteko ardura hartzen duenean. Itzulpenari helduko dio oraingoan ere.

Iñaki Sarriugartek eta Andres Urrutiak, Jon Kortazarrek bezala⁴ prosa lanen barnean aipatu egiten dute Erkiaga kazetariak egindako gerra ondoko lana Banco de Vizcayako Boletinean. Andres Urrutiaren edizio lanak, gainera, berarenak diren berriak eta artikuluak dakartza, euskeraz eta ingelesez idatzitakoak. Baina kazetari arloan sartzen dituen idazkien artean ez du Urrutiak *Boletinean* egindakorik kontuan hartzen, apartekoa egiten dio sei urteko lanari. Erkiaga hil ondorengo egunkarietako kronikalariek antzera jokatzeko dute, ez dute kazetari lanetan ia aipatu ere egiten Erkiagak *Boletinean* utzitako emaitza. Neu ez naiz aparte uztekoaren aldekoa. Kazetari informazioa dagoenik ezin ukatuko zaio *Boletinari*, hainbat herritako berriemaileen idazkiak argitaratzen baitira. Izenburuak ere ez du zalantzaren aukerarik eskaintzen. Iñaki Sarriugartek ere batu egiten ditu lan biak,

³ Agirreazkuenaga, Joseba. (1990) *Eguna*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jarlaritza-Gobierno Vasco

⁴ Sarriugarte, Iñaki (1985) Eusebio Erkiaga. Batetik bestera. Bilbo: Labayru Ikastegia. Urrutia, Andres (2003) *Idatzlauen berbakulunkan*. Bilbo:Labayru Ikastegia. Kortazar, Jon. (1997) Eusebio Erkiaga. Vitoria-Gasteiz:Eusko Jaurlaritza. Kultura Saila, Bidegileak Sorta 8 zenbakia.

Egunan egindakoa eta *Boletinean* egindakoa atal berdinean: "Eusebio Erkiaga, kazetari".⁵

Aztertutakoak aztertuta, badira galdera batzuk erantzuteke daudenak *Boletinaren* inguruan, ea nola zitekeen 1964an euskaraz egindako argitalpena ateratzea Banco de Vizcayaren babesarekin Francoren zentsura aparatua, Torrealdaik dioen modura⁶, indartsu zegoenean. Eusebio Erkiagak berak emango dizkigu argibideak⁷ Españako Bankuan berretsi ditugunak. Zenbait puntu halere, argitu barik gelditu dira gaur gaurkoz zentsura kontuan, Españako Bankuaren Artxibo Historikoak dokumentu gehiago zabaltzen ez dituen heinean⁸.

Badakigu nori zuzenduta zegoen *Boletina*, Vizcayako Bankuak Idahora eta Ipar Amerikara joandako bizkaitarrentzat idatzitako paperak ziren, dudarik ez dago hor. Zentsuraren galbahea zergatik pasatu zuen jakiteko erantzuna ere hortik letorkiguke beharbada. Kanpora atera izana argitalpena banketxeko barruko bezeroen artean banandu gabe, ez Bizkaian ezta Espainian ere.

Gainerakoan, Erkiagak nolako berripapera egin zuen jakiteko grina aseko dugu apur bat ondorengo orrialdeotan.

Jose Antonio Arana Martija euskaltzain gernikarra eta Sebas Trujillo urgazle eta Vizcayako Bankuko Ikasketa Saileko kidea izanaren informazio laguntza eskertu behar dugu hemen, baita Jose Luis Lizundiarena ere. Ahaztu gabe gera bedi Azkue Bilbiotekako kideen

⁵ Sarriugarte, Iñaki (1985) Eusebio Erkiaga. Batetik bestera. Bilbo: Labayru Ikastegia 13. orr

⁶ Torrealda Joan Mari. (2000) Artaziak. Euskal liburuak eta Francoren zentsura 1936-1983. Iruinea:Susa

⁷ Azkue Bilbiotekara eginiko *Boletineko* 28 zenbakien sortari itsatsitako orrialdean Eusebio Erkiaga berak ematen dizkigu erabat garrantzitsuak zaizkigun datuak, *Egunaren* inguruan berak idatziko artikulua gerra aurreko egunkarian lankontuaz esaten dituen bezala. Biak zaizkigu beharrezkoak.

⁸ Españako Bankuaren Artxibo Historikoaren araudiek 40 urte inguruko epea dute jarrita barneko agiri eta dokumentuak ikerlarien esku jartzeko, agirian ikus eta azter dezaten. Epe horren mugan dago 1964ean sortutako Erkiagaren *Boletina* eta denbora hobeagoen zai gelditu beharko azerketa zabalagoa egiteko.

eskuzabaltasuna, Nerea Altuna eta Josune Olabarriarena Eusebioren *Boletina* ezagutzeko parada eman eta ateak zabaldu dizkidatelako.

2. BANKUAREN BULETINA ETA ZENTSURA

Ez da erraza onartzea, gaur begiratuta, Vizcayako Bankuaren Boletina euskaraz egite hutsa alde batetik eta zentsura pasatzea ondoren. Bankuan euskararen girorik ez zegoenean, Erkiagaren lanari meritua aitortuko diogu. Hala egiten dio Augustin Zubikaraik ere: "Hemengo banketxeetan inork euskararik ezertarako ez zerabilenean, Ameriketako euskaldunei euskarazko buletinak egin eta igortzen zizkien Erkiagak lan egiten zuen banketxetik."⁹

Joan Mari Torrealdaik ondo baino hobeto azaldu dizkigu zentsuraren gorabeherak euskal liburuak direla-eta, 1938ko Prentsa Legetik hasi, 1966ko Fraga-ren Legea deiturikotik pasatu eta Konstituzioak 1978tik aurrera utzitako hondarrak ikuskatzerainokoak.¹⁰

Liburu politikoaren zentsura bera ez zuten pasatzen, ordea, ekonomia gaia jorratzen zuten agiriak. Beste bidea egiten zuten. Ekonomia gaia izan edota (Erkiagaren *Boletina* adibide) Bankuren batek argitaratu ezker, kasu hauetan, Hazienda Ministerioak zuen arduraren banketxeetako argitalpenen zentsura eta kontrola egiteko. Ez ziren Hezkuntza Popularraren Idazkaritzatik eta gero Informazio Ministerioaren galbahetik pasatzen.

Zentsuraren Zerbitzua egiten zuen organoa "Banku eta Burtsarako Zuzendaritza Nagusia" izenekoa zen eta helbide horretara idazten zuen Vizcayako Bankuak zerbait argitaratu nahi zuen bakoitzean,

⁹ Euskaldunon Egunkaria. 1993ko ekainak 2 (24 orr)

¹⁰ Torrealdai Joan Mari. (2000) Artaziak. Euskal liburuak eta Francoren zentsura 1936-1983. Iruinea:Susa

baimen bila. Ekonomia gaietako zentsuran, beraz, aipatutako Zerbitzuak hartzen zuen kargu, garai hartarako korrespondentziak argi erakusten duenez¹¹.

Vizcayako Bankuak 1932tik argitaratzen zuen prestigio handiko aldizkariaren zenbaki bakoitza, *Revista Financiera* izena zeukana, banan bana kaleratu aurretik bidaltzen zen Bilbotik Madrilerara, Lealtad kalean lehendabiziko zenbakian zegoen Haziendako Ministeriora, aldizkariaren testuen galeradak, ea ziren argitaratzeko baimena eskatuz. 1962an Españaoko Bankuak hartuko du bere gain zentsura lan hori "Banca Privada. Publicidad" izeneko Saila horretarako sortu ondoren.

Zenbaterainoko zentsura egiten zen argitzeko, Españaoko Bankuaren Artxibo Historikoan jasotako pare bat adibide ekarriko ditut orain oartzeko argitalpenik txikiena kanporatzeko ere Vizcayako Bankuak baimena eskatzen zuelako Madrilgo Banka eta Burtsako Zuzendaritzara, Hazienda Ministerioan zegoen Zentsura Zerbitzura. Lehenengo adibidean baimena ematen zuen erantzuna dakargu, Vizcayako Bankuak Madrilen Agentzia berria zabaltzen zuela-eta, bezeroei eta jendeari igorri zion eskutitzari balekoa emanaz.

Respuesta de salida desde el servicio de censura autorizando la publicidad de una carta dirigida al público en general dándole cuenta de la apertura en Madrid de la Agencia Urbana sita en la calle Bravo Murillo nº 120, Cuatro Caminos Petición realizada por Luis Roy, Director Gerente de la subcentral de Madrid del Banco de Vizcaya al Director General del Servicio de Censura
Fecha de salida 10 de junio de 1949

¹¹ Españaoko Bankuaren Artxibo Historikoak gordetzen ditu 36-130, 186, 188 eta 189 legajo edo paper-sortetan bankuetako zuzendarien baimena eskatzen zuten eskutitzak jaso eta Zentsura Zerbitzuak baiezkota ematen zieten erantzunak gordeta. Horien artean *Revista Financiera* aldizkariaren argitaratu aurreko aleen materiala. *Revista Financiera* ren gehigarri modura plazaratu zenik ez dakigu Erkiagaren Boletina, izenak horrela baldin badio ere (*Boletín Informativo de la Revista Financiera del Banco de Vizcaya*), ez dugu aipamenik ere ikusi Boletinarenik. Artxiboko arduraduna Virginia García Paredes andereari eskerrak eman nahi dizkiot paperak bilatzeko eskaini zidan laguntzagatik. Españaoko Bankuko Bibliotekan *Revista Financierak* duen kolekzioan ere ez dugu Boletinaren argibiderik nabarmendu.

Negociado de procedencia: Servicio de Censura (Orden Ministerial 4 mayo 1949) ¹²

Hurrengoa kurioa da benetan, astero Bankuak bezero berezientzat argitaratzen zuen ekonomia eta ostintzeko hainbat datu, baita itsasoko mareak ezagutzeko taula deiturikoa ere. 1952. urtekoari ematen zion baimena. Uztailaren 22an du erantzun hartuaren eguna:

22 julio 1952. Agendas que habitualmente reparte el Banco a su clientela en sus dos modelos de "Datos Utiles" y "Tabla de Mareas" año 1952. La "Tabla " amablemente facilitada por la Junta de Obras del Puerto de Bilbao ¹³

Buletinarekin zerikusi zuzena duelako dakargu orain 1951ko apirilaren 13ko eguna daraman karta bat. Bilbotik Madrilera bidali zirela esanez *Revista Financiera* aldizkariaren bi ale, argitaratu aurretik, zensura pasa zezaten.

13 abril 1951. "Tenemos el honor de acusar recibo de la atenta comunicación de ese Centro Directivo de fecha 14 del corriente mes de Marzo, por la que nos comunican haber sido aprobado el texto del número extraordinario que la "Revista Financiera" del Banco de Vizcaya, ha dedicado como homenaje a la Economía vizcaína con motivo de la celebración del quincuagésimo aniversario de la fundación de este Banco. Cumpliendo lo ordenado en la citada comunicación, tenemos el honor de elevar a V.I. Dos ejemplares de la citada publicación. Dios guarde a V.I. muchos años. Bilbao para Madrid, al Señor Director General de Banca y Bolsa. Madrid. " ¹⁴

Aurreko urteetako edozein argitalpenen zentsura badirudi berdin egiten jarraitu zuela baina Españaiko Bankua 1962an nazionalizatu zenean, eskumen gehiago zituen erakundera pasatu zen banketxeetako publizitatearen zentsura eta kontrolatzeko administraritzaren aparatua. *Revista Financierak* erakunde bietako zentsura pasatu bazuen, *Boletinak* bigarrena izan zuen zentsura eta kontrolerako bidea. Eusebio Erkiagak, ondo asko zekien hori, aitortu

¹² Españaiko Bankuaren Artxibo Historikoa. Banca Privada Saila. 188 paper-sorta

¹³ Ibid.

egiten baitu berak, euskaratik gaztelaniara nola pasatzen zituen testu guztiak, Españako Bankuaren zentsurarako lana erraztearren. Eranskin modura azaltzen dugun orrialdean Erkiagak Azkue Bibliotekari utzitako *Boletinaren* bilduma osoari itsatsitako orrialdea ezin garbiagoa da esan duguna ziurtatzeko. Erkiagak berak aipatzen du orrialde horretan, Tomas Bordegarai jauna izan zela *Boletinaren* benetako suspergarria. Tomas Bordegarai Gernikako Banco de Vizcayako Zuzendaria izana eta *Boletinaren* garaian Bankuaren Consejero Delegado. Ez zen edozein, beraz. Badugu hemen beste arrazoi bat pentsatzeko harreman pertsonal hauen bidez zentsuraren bideak ere erraztu egingo zitzaizkiola Erkiagaren *Boletinari*, nahiz eta gaztelaniara itzulpen lana egin beharra izan zenbaki bakoitzean.

Bi aldizkari ziren beraz, nahiz *Boletina Revistaren* gehigarri modura azaldu izenburuari dagokionez behintzat. Bat kanpora begira zegoen idatzita, Ipar Amerikako irakurleak zituen. Bigarrenak barruan zituen irakurleak eta bezeroak. Gaiak ere zerikusirik ez zuten eta bakoitzak bere bidea egin zuen, zeina Zentsura Zerbitzuari dagokionez *Revistaren* berri jakin eta *Boletinaren* aztarnarik ez izan, hori da begirada batera konpreni ezina. Euskarazko materiala zela jakinda gainera, orduan eta ulergaitzago egiten zaigu Españako Bankuaren Artxibo Historikoan inongo aipamenik ez ikustea.

Joan Mari Torrealdiren esanetan, erabilitako euskara motak ere zentsuraren bideak gogortu edo leundu egiten omen zituen. Hala nola, euskara batuak mutur batean edota Sabino Arana Goirenen euskara motak beste ertzean ez ziren Zentsura Zerbitzuan zihardutenen gustuko Frankoren administrazioak "euskara herrikoa" nahi izaten zutelako.

Bi euskara bereizten ditu frankismoak: bata "espainola", eta "separatista" bestea. Lehenengoa herritarra da, tradizionala, benetakoa, ahozko tradizioetik hurbil dago, bertsolariena da.

¹⁴ Ibid.

Euskara garbia eta gardenia (*puro y limpio*) da hau, neologismoz eta separatismoz kutsatu gabea. Bigarrena, aldiz, artifiziala da, Arana Goirik asmatua... Ortografia ere berria da "separatista" (sic). Zentsoreen txostenetan behin eta berriz agertuko dira balorazio mota hauek: euskara "separatista", euskara "espainola". .. Azken honi deitzen diote jatorra. "Sano regionalismo"aren hizkuntza litzateke.¹⁵

Erabilitako gaiak ere frankismoarentzat ezin dira denak euskaraz adierazi. Erlijiosoak edota folklore-etnikoak bai, horiek euskaraz adierazteko gaiak dira. Osterantzean "en la lengua nacional" idatzi behar dira, zentsoreen aburuz. Torrealdaik dio frankismoak ez diola estatus kulturalik onartzen euskarari, bakarrik gai apaletarako lagatzen diolako lekua.

La Voz de España Donostiako egunkariko artikulua esanguratsu bat dakar Torrealdaik hizkuntzaren pentsamoldea adierazteko. Honela dio pasarte batean:

... Por esa razón, el separatismo forjó otro idioma. Empeñado en buscar hechos diferenciales, al no encontrarlos, los inventó. No le servía para sus fines ni el árbol de Guernica, que es el símbolo de la vinculación a España de Vasconia, ni el vascuence que hablaban caseros y pescadores. (Erkiagaren Boletina irakurtzen zutenak artzainak ziren, baserritarrak)...¹⁶

Aditu guztien arabera, Eusebio Erkiagak euskara herrikoia egiteko helburu garbia izan zuen beti, Aranaren neologismoetatik urrunduz kazetari euskara erabili nahi zuelako batik bat. Kontuan izan Ipar Amerikako euskaldunak alfabetatu gabeak zirela (hizkuntza honetan behinik behin) ta derrigorrezkoa zuela Erkiagak euskara zuzena eta ahozkotasunean oinarritua erabiltzea. Javier Díaz Nocik dioenez, Erkiaga Azkueren euskara eredutik gertuago zegoen Aranarengandik baino, nahiz eta *Euzkadin* eta *Bizkaitarran* Aranaren jarraitzaile

¹⁵ Torrealdaik Joan Mari. (2000) Artaziak. Euskal liburuak eta Francoren zentsura 1936-1983. Iruinea:Susa 82-83 orr.

sutsuaren menpean aritu lanean, sortu berria zen Euskaltzaindiaren arauak onartzen ez zituen Kirikiñorekin hain zuzen. Gainera, *Egunan* kide zituenak Bizkai-Gipuzkoako mugakoak ziren Joseba Agirreazkuenagak¹⁷ azpimarkatzen duen modura. (Lekeitio, Ondarroa, Mutriku, Markina) eta baita gipuzkoarrak ere euskara batuaren aldera jotzen zutenak, *Argia* aldizkariaren eskolako eredia jarraituz beti ere.¹⁸

3. BEZERO AMERIKANUARENTZAT EGINDAKO BOLETINA

BEZEROAREKIKO ARRETA

Lehendabiziko alea 1964. go urtarrilekoa da. Alboan ikusi daitekeenez, azalean dator gaztelaniaz egindako testu bakarra¹ bankuetxearen izenean egiten dena. (sei urteetan zehar eta 28 zenbakitan zehar, boletinaren izenburua beti gaztelaniazkoa da). Editorialtzat har dezakegu “saludo” izenburuarekin datorren gaztelaniazko testua.

Lehenengo zenbakitik, hasiera-hasieratik garbi azaltzen da Banco de Vizcayak Bizkaitik Idahora Ipar Amerikako estatura joandako artzain eta senitartekoak bezero bezela ikusten zituela, eta bezero izaten jarrai zezaten nahi zuela. Banketxea komunikazio sistema egokia izan zitekeela konturatu zen eta behar hori betetzera etorri zen *Boletina*. Editorial tipografiarekin azaltzen den gaztelaniazko testua “saludo” izenburuarekin dator. Horixe da Bankuaren intentzioa eta asmoak

¹⁶ Torrealdaiak jasotzen du 1937.04.13 ko *La Voz de España* Donostiako egunkaritik.
¹⁷ Agirreazkuenaga, Joseba. (1989) “Prensa euskaraz: 1936.eko Gudaldian eta Lehen Euskal Gobernuaren garaian” Jakin 50 zenbakia. Donostia, 95-119 orr.
¹⁸ Diaz Noci, Javier. (1994) “Gerra aurreko euskal kazetaritza eta hizkuntza-ereduak” Anuario del Seminario Julio de Urquijo. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia, 791-835 orr.

azaltzen dituen *Boletín*aren sarrera. Hortxe azaltzen zein helburukin jaiotzen den *Boletín*a eta nori zuzendua.

El cada día mayor número de clientes de este Banco de Vizcaya que, dejando sus pueblos de origen, va a establecerse en el extranjero, nos ha movido a preparar una publicación que nos permita seguir manteniendo con cada uno de ellos un diálogo que la distancia no puede ni tiene por qué interrumpir, cuando posiblemente más lo necesitan y desean quienes se hallan alejados de sus familiares y amigos.¹⁹

Jarrai dezagun *saludo*arekin:

A nuestros clientes de España nos dirigimos periódicamente por medio de nuestra Revista Financiera²⁰. Desde ahora, los que se encuentren en el extranjero recibirán gratuitamente el Boletín de esta misma Revista, en el que recogeremos noticias y temas que resulten de interés para ellos y les permitan seguir de cerca cuanto de importancia vaya sucediendo en sus comarcas de origen.²¹

Irakurleen eskutitzak jasotzea da baita boletínaren helburuetako bat. Zuzeneko harremana lortu nahi du itxas bestaldeko bezeroekin bankuetxeak:

Tenemos además vivo interés en que nuestro Boletín adquiera el vigor y tono de un diálogo amistoso, por lo que en él recogeremos las noticias que nos envíen sus lectores, así como cuantas sugerencias nos trasladen y tiendan a convertir nuestra publicación en un instrumento informativo del agrado de todos.

Nahiko garbi azalduta dago agurrean buletinaren zeregina komunikazio tresnatzat erabiltzea dela. Zuzeneko harremana eduki nahi du buletinaren editatzaileak irakurle-bezeroekin eta horretarako, eskutitzen txokoa erabiltzen du kontsultategi modura, esango genuke.

¹⁹ Saludo. *Boletín informativo de la Revista financiera del Banco de Vizcaya* Bilbao nº 1, enero 1964, 1 orr. Iñaki Sarriugartek dioenez, bi mila ale ataratzen ziren zenbaki bakoitzeko, Australian eta Estatu Batuetan banatzen zena.

²⁰ *Revista Financiera* zen Banco de Vizcaya-k bezeroekin harremanetan jartzeko zeukan aldizkaririk garrantzitsuen eta horren babesean (bakoitza aparte, bere edizio propioarekin) banatzen zen eta doan euskarazko boletín.

²¹ Saludo. *Boletín informativo de la Revista financiera del Banco de Vizcaya* Bilbao nº 1, enero 1964, 1 orr.

Iñaki Sarriugartek euskaldunen herriminen asegarri gertatu zela dio Idahora joandako jendearentzat *Boletina*:

Bizkaiko Bankuaren Boletina. Erderaz "Boletín informativo del Banco de Vizcaya" delakoa, 60-70 hamarkadetan erbestean egoan makina bat euskaldunen herriminen asegarri gertatuko zen ezpairik barik. Aldizkaritxu hau euskera hutsez argitaratzen zan, zuzendaria E. Erkiaga zalarik; (...) euskaldunen kanporako grina moteldu ala, aldizkaria ere beherantz joan jakun.²²

Bada esker onak emateko kartarik idazten duenik buletinean, euskarazko zenbait hitz ez ulertu arren ere, gogoz hartzen dutela adieraziz. Eskutitzak idazteko ohitura hartuz gero, B.B. izenarekin izenpetzen duenak, broman dio gainera "Ia, mutillak orain amerikanuok ango (hemengoengatik) euskaldunei euskeraz erakutsiko ete deusagu, ba!"²³ Hara kartaegileak dioena:

Baita nai neukioz eskerrak emon Banco de Vizcaya'ri be gugaz gogoraturik, Ameriketako zokondo onetaraño, bialtzen asi yakun Boletin Informativo izeneko albistari barri orregaitik. Artzen ditugu bai Euskal-erriko izparringi batzuk noizik beiñera, (La Gaceta eta El Correo izango ziren seguraski) baiña au geure euskera gozoan dator, eta pozkari aundikoa da geuretzat.

Iñok ez daki zenbat buru-auste izaten dogun geure artian, itz batzuk ulertu eziñik. Batak ezpada bestiak antz emoten deutso ezagutzen ez ditugun itz barri batzuen esangurari, ta orretara, denporea emoten dogu.

Au aundiagoa da: orain-arte iñoiz euskeraz eskutiz bat idatzi ez daben mutil asko dago gure artian, eta orain gure aldrako guztiak euskeraz kartak egiten asi gara etxietara, neska-lagunei, ta abar. Lengo baten gure arteriko batek esan eban auxe: Ia mutillak, orain amerikanuok ango euskalduneri euskeraz erakutsiko ete deutsegu, ba!

4. BOLETINAREN ATALAK

²² ERKIAGA, EUSEBIO. *Batetik bestera*. Moldakuntza eta aurkezlanak: Iñaki Sarriugarte, Bilbo: Labayru Ikastegia 1985, 13 orr

²³ VARGAS erantzun-tokia. *Boletín informativo de la Revista financiera del Banco de Vizcaya* Bilbao nº 3, mayo 1964, azken orrialdea..

"Saludo"an erabiliko diren gaiak nondik nora joango diren adierazteko, honako erreferentzia dator

Los deportes rurales y la pelota; los temas de caserío, etc., etc., ocuparán lugares destacados en nuestra publicación y serán desarrollados por prestigiosos especialistas de cada materia.

JOKOAK eta KIROLAK

Zein dira interesa sortzen duten albisteak atzerriko bezero bizkaitarrentzat? Sorterriko albisteak izango dira orrialdeak beteko dituztenak (Gernika, Bermeo, Mungia, Lekeitio, Markina), baserriaren ingurukoak, idiprobak, pilota partidak ...alboan ikusi daitekeen modura. Boletinarek sekzioetako idazpuru eta grafikoak azaltzen dira ondoan.

Gaztelaniazko *saludotik* pasa gaitzen orain *agurra* ikustera, lehendabiziko alearen azala utzi gabe eta lehengo haritik jarraituz. Banco de Vizcayako Ipar Amerikako bezero ugari Idahoko estatuan bizi dela, eta handik albisteak idatzi eta zuzenduko dituen Santos Rekalde abadea dela, eta berari igorri behar zaizkiola gutunak; hori nabarmentzen dena lehendabizi:

Ipar Ameriketako euzkaldun maitioi, neure agurrik beroena! Banko de Vizcaya' k, hainbeste ardura aundiz eta maitasunez, gaurtik aurrera, noizian, noizian, balduko dautzue albistari au. Albistari onen bitartez, Euzkal-erriko barriak elduko yatzuez. Ni be or izango naz zeuekin albistari orretan. Eurak lurreko gauzai eragingo dautse, nik lurreko ta zerukoai.²⁴ (Santos Rekalde Box 2618, Boise. Idaho)

²⁴ Agurra. *Boletín informativo de la Revista financiera del Banco de Vizcaya* Bilbao nº 1, enero 1964, 1 orr. (Boletinak abade lana egiten lagunduko diola, ez da dudarik)

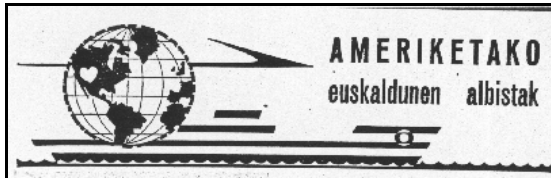
DON SANTOS-EN TXOKOA

Boiseko euskaldun taldearen izenean jardungo zuen Santos Rekaldek boletinak 1970eko ekainean azkenak eman zituen arte. *Don Santos-en Txokoa* izenburuarekin ilustratuz azalduko da hurrengo zenbakietan Boiseko abadearen kronika.

Boletinak dioenez, artzainen karta ugari jasotzen zuten Bilbo erredakzioan eta 1965eko otsaileko zenbakian ohar agiri modura ipini zuten azalean, artzainei Don Santosengana zuzentzeko erreguz

Karta guzti oneik ondo artuak izan dira gure aldetik eta erantzuna ta tratu bardiña izan dabe guztiak. Euren ardura ta erabagiak artzeko gu geu ain jakitun ez gagozan ezker, gure eretxia ta esana ezin guztizkoak izan, eta orregaitik, guk, don Santos Recalde-gana joateko esan deutsegu danai, euren kejak eta euren eskubideak abade jaun orrek zelanbaitean atonduko ditualako. (...) Joan zaiteze beragana, esan zeuen ardurak, zeuen esturak, zeuen eskabide ta premiñak(...) ²⁵

²⁵ VARGAS erantzun-tokia. *Boletín informativo de la Revista financiera del Banco de Vizcaya* Bilbao nº 7, febrero 1964, lehenbiziko orrialdea.

ALBISTAK ETA BERRIAK

Bizkai aldeko albistak eta Ameriketako euskaldunen albistak izan ziren hasierako bi sailik indartsuenak, itxasoaren alde bietatik ematen ziren albisteen berri zirelako. Ondoren etorriko ziren Nafarroako berriak eta Australiako euskaldunenak ere. Ondoko lau grafikoetan ikusi ditzakezue *Boletinak* erabiltzen zituen marrazki grafikoak sail bakoitzari bere nortasuna eta edertasuna adieraziz.

Eta barruko orrialdeak osatzeko honako gaiok sartzen dira alerik ale: *Euskalerriko jokoak* (herri-kirolak esanda ulertuko ginateke). Gero pilota albisteak dakartza *pelotazaleek geroago ta gehiago* izenburuarekin. Horren ondoren, ez ale guztietan, baina ia beti, *beste kirolak* izenburuarekin. (futbola eta txirrindularitza gehienbat). Beste euskaldun atal bat bertsolaritzaren gainean: *bertsolariak*.

Itsasoaren alde bietako albistek toki propioa dute buletinean; *Bizkai aldeko albistak* izenez, alde honetakoak ematen dira eta *Idahoko albistak* edota *Ameriketako euskaldunen albistak* izenez berriz, handik idatzitakoak.

Idaho aipatu dugu, lehenengo aleak hango albistekin datozelako, baina Australiakoak ere azaltzen hasten dira (kanguroaren marrazkiarekin) 1965eko uztailetik aurrera, 9. zenbakitik aurrera.

Eusebio Erkiagak zuzentzen zuen buletinak bazuen (Austrialiako albisteekin bezala) alde honetatik idazten ziren beste albiste multzo bat Bizkaikoak ez zirenak. Nafarroatik bidaltzen hasi ziren Baztan bailarako berriak, Mariano Izetak idatzitakoak. Buletinaren 14. zenbakitik aurrera (1966ko iraila) irakurriko ditugu Baztango albisteak, *Nafarroako berriak* izenburuarekin.

Kasu honetan ere, Banco de Vizcayak Iruñean zabaldu duen sukurtsalaren berri ematen zaigu eta Ameriketara dauden artzain nafarrek lotura izan nahia azaltzen da espresuki buletinean. Hasieran, Elizondon Banco de Vizcayak dituen sukurtsalak adieraziz, eta Iruñekoa ondoren. Albisteak, horregatik ez dira Baztangoak bakarrik ematen, Iruñerri eta Sakana aldekoak ere:

Ameriketara dauden artzain nafarrak biali bezagikute albiste ta berriak guri xuxenean eta pozik agertuko ditugu hemen, bizkaitar artzaiñenak egiten ditugun bezala. Hain zuzen, oraintxe Iruñe zaharrean, Plaza delCastillo, 43 gn. Lehenago ba ditugu gure abar-etxeak Elizondon, Beran, Lesakan eta Donezteben. (*Boletín informativo de la Revista financiera del Banco de Vizcaya* Bilbao nº 15, octubre 1965)

Sailen errepasso hau amaitzeko, eskutitzen txokoa aipatuko dugu. Beste sailek, bakoitzak bere pisua dauka, eta orrialde gehiago edo gutxiago hartzen dutenak dira, baina eskutitzen sail honek, *VARGAS erantzun-tokia* izena duenak, garrantzi berezia dauka orrialde hauetan aztertu nahi duguna hor islatzen delako batik bat, Banco de Vizcaya eta atzerriko bezeroen arteko harremana azaltzen delako.

VARGAS erantzun-tokia izena duen sailak garrantzi berezia dauka *Boletinaren* orrialdeetan Banco de Vizcaya eta atzerriko bezeroen arteko harremana azaltzen delako.

Begirada batean, herrietako albisteak eta kirol informazioa ikusita, Banco de Vizcaya editatzaile izan gabe, beste edozein elkarte zibilek edo Elizak atera zezakeen horrelako buletina. Herrietako kronikaz betetako buletina. Baina *Vargas erantzun-tokia* sailak informazio orokorraz gain, badu nortasunik, Banco de Vizcayari buletina (euskaraz) ateratzeko aitzakia ematen diona.

Txanpon kontuetan Boiseko bizkaitarrek zituzten kezkei erantzuteko tresna aproposa zela esan behar eta horretarako jarrita zegoela ere aitortu behar dugu. Banketxeak bezeroari etekina ateratzeko bide egokia, alajaina.

Egia da, arestian aipatu bezala, Dos Santos en txokoa ere amerikar ikusmiratik begiratuta, artzainen diru arazoak eta lanbide arazoak azaltzen direla. Sail biak, horrela osagarritzat jotzen ditugu. Hara eskutitzen ondoren, buletinaren hirugarren zenbakian azaltzen duena zuzendaritzak:

Ameriketean zagozenok zerbaitik onetariko gauzetan jakin nai badozue, idatzi bildu barik zuzenbide onegaz: Sr. Vargas. Dep. C. Producción, Banco de Vizcaya. Gran Via, 1, Bilbao edo bestela idatzi: Rv Fr. Santos Recalde. Box 115 Rupert, Idaho. USA eta Dn. Santosek bialduko ditu eskutiz orreik Bilbora.
Vargas Erantzule.

Vargas jaunak eskatuta, ohar agiri bat jarri zuten buletinean, galdera-gaien arabera Boisera bidaltzeko edota Bilbora. Hara zer argi adierazten duen iragarkiak:

Vargas jaunaren aginduz, onako jakingarri au jarten dogu emen: Sinismenari edota laneko kontratuen legeai dagokiezan zerak kontsultetako, eskariak onaxe bialdu egizuez: DON SANTOS RECALDE. Box 115, RUPERT, Idaho. Baiña, Banku-

arazoak eta norberaren ta norbere etxekoei dagokiezanak, Españían eragabi leitekezanak, beste leku onetara bialdu: BANCO DE VIZCAYA Departamento Central de Producción. Gran Vía, 35, BILBAO.²⁶

Horietaz gain, buletinak beste toki batzuk ditu bezeroarekin harreman hori lortzeko, hala nola iragarkiak eta harpidetza deiak besteak beste. Horixe dela medio gatoz ondorengo lerrootan esandako sailetan murgiltzera.

Bitxikerien artean bat aukeratu dut aipatzeko amaitu aurretik. Enpresako irudia sendotuz, indar sinboliko berezia duen argazki-albistea daukagu 26. zenbakiko, azken orrialdean (agosto 69). Banco de Vizcayak urte horretan inauguratu edo estreinatu zuen Gran Víako egoitza berri bezain handia. Honela dio argazkiaren gaineko lerroak: BILBON BERE, BA DITUGU ETXE TANTAIK. Garbi dago Ameriketako etxe altuekin konparatu nahi izan dutela buletineko kideek, Bilbokoa ez dela txiki geratzen adierazi nahiez edo.

Argazki oinak hauxe dio: "Bere lantegi nagusiena izan dedin, auxe da BANCO DE VIZCAYA gureak aurten estreñau dauan Etxea, 20 goimillakoa."

Ale honen bigarren orrialdean, berriz, irakurleek azaltzen zuten kezka dator, Buletina azkenak jotzen ari zen luzapenen aurrean

Zenbaki au noiz agertuko ete dan lagun askok itandu deusku, eta horrek, arrera ta txera ona izaten dauala gure BOLETIN honek adierazten deusku. Orregaitik, leen baizen joran eta ardura aundiz, edota aundiagoaz jarraitu gura geunke aurrerantzean, eta oraingoa lako luizapiderik ez daitela gerta.²⁷

5. ONDORIOAK

²⁶ *Boletín informativo de la Revista financiera del Banco de Vizcaya* Bilbao nº 9, JULIO 1965, azken orrialdea (letra etzanaz dator irakargia boletinean)

²⁷ *Boletín informativo de la Revista financiera del Banco de Vizcaya* Bilbao nº 26, agosto 1969, 2 orrialdea

Renoko Euskal Ikasketen Zentroan nabarmen ikusi nuen orain urte bi Vizcayako Bankuak Idahora joandako artzain bizkaitarrei bidaltzen zien *Boletina* euskal diasporaren informazio iturri egokia zela, eta Basques Studies Centreko liburutegian ez egotea *Boletinaren* bildumarik hutsune handia zela konturatu nintzen. Bilduma digitalizatua eskatzen zuen Marc Ugalde liburuzaina izandakoak Renon. Artikulu honen ondorio gisa azaldu nahi dut Marcen eskaerari zentzuzko eskaera deritzodala. Euskaltzaindiako Azkue Bibliotekan eta Labayru Ikastegian dituzte bilduma bana, eta digitalizazio lana eginda edukitzea komeni zaie baita ere, arduradunen arabera.

Alde praktikotik urrunduz zera azpimarkatuko nuke ondorio gisa, Eusebio Erkiagaren lanak uste ezineko emaitza eman zuela, Vizcayako Bankuaren izenean euskarazko *Boletina* argitaratzea ez baita, orain ere, ahuntzaren gauerdiko eztula. Gutxiago Zentsura gogor zegoen garaian. Tomas Bordegarai izan zuen itzal eta babes Erkiagak *Boletina* kaleratzeko, ez da dudarik. Aukeratzen ziren gaiak ere lagundu egingo zuten Madrilen oniritzia emateko orduan. Herriko euskaran egina, Oiz mendi inguruetako baserritar amerikanoei jaioterriko albistak eskaintzeak, pilota jokoak, idi probak eta jendearen bizimoduaren berri emateak bazuen eraginik garaiko politikaren muga estuetatik urruntzeko gai xume eta apalen bidez. Erljio kontuak ez ziren aparte izaten *Boletinean*, Idahoko informaziobide eta iturri nagusia Santos Rekalde abadea izanik. Denak beharko zituen Erkiagak Madrilen zentsura pasatzeko eta euskarazko *Boletinaren* zirrikituak zabaltzeko, aurretik jabetuta edukiak inondik ere ez zuela erregimena arriskuan jarriko.

Egunan egindako lanaren espiritua berpiztu egiten da berriro Erkiagarengan eta bere esku hartzen du euskaraz alfabetatu gabe dauden bankuaren bezero amerikanoei gertuko informazioa bideratzea. Ia bere eskuetan bakarrik zegoela kontuan hartuta,

merrezimendu handiko lana egin zuela aitortzea tokatzen da orain. Idahora lehendabizi eta Australiara gero, Nafarroatik eta Bizkaiko bere jaioterriko inguruetatik joandakoei informazioa zabaltzeak ez du merezi lekeitiar idazle eta kazetariak izan duen isiltasuna. Artikulu hau izan bedi aurrerantzean ikerketa handiagoak egiteko bide eta lehen urrats. Gerraosteko euskal kazetaritzaren emaitza hobeto ezagutu daigun.

Leioan, 2004ko irailean

ERANSKINAK

